

**Joszf ha-Kohén (1496–1578), Émek ha-bakha (1557 / 1575)
egy franciaországi adatához ad a. 5066 (= 1306)**

Franciaországban,¹ a déli területeken, mintjárt a IV. laterani zsinat után egy pápai legatus kötelezte a zsidókat megkülönböztető jel viselésére (1217): *rota*, ‘kerék’, vörös kör a felső ruhán. Egyházi zsinatok többször megerősítették a kötelezettséget (Narbonne, 1227 stb.), majd a párizsi Talmud-égetést (1242) is elrendelő IX. (Capeting) (Szent) Lajos király (1226–1270) az egész országban előírta (1269. június 19). Rendeletét megerősítette fia, III. (Merész) Fülöp (1270–1285) is (1271), és nyomában utódai, IV. (Szép) Fülöp, X. (Civakodó) Lajos (1314–1316). Fölmentést alóla csupán majd V. (Hosszú) Fülöp adott (1317), egy időre. Később V. (Valois) (Bölcs) Károly (1364–1380) megújította az előírást.

Maga a forma többször változott: egy időben mellen és háton kellett viselni a vörös, kerek foltot, volt, hogy ugyanezt fehér alapon. Utazás alkalmából a zsidók felmentést kaptak alóla. Szép Fülöp külön jövedelemre tett szert azzal, hogy a zsidójelet, amelyet évente újra kellett cserélni, a királyi adószedőkkel árusította, jó áron.

IX. (Szent) Lajos 1234-ben rendeletet hozott, amelynek szövege szerint lelke és apjának lelke üdvéért elhatározta, hogy azoknak az adósságoknak, amelyeket keresztény alattvalói zsidóknál csináltak, egyharmadát elengedi.

Joszf ha-Kohén ad a. 5066 (= 1306)

IV. (Capeting) Fülöp király (1285–1314) 1306. július 22-én – abban az évben (5066) *tisa be-av* július 21/22-re esett – elfogatta az ország minden tehetős zsidó lakosát, és kihirdette előttük a kiutasítási parancsot. Egy hónapon belül el kellett hagyniuk az országot. Legtöbbjük, mintegy 10 000 fő, a Német-római császárság területén talált menedéket.

Az elűzött zsidók egy részét Fülöp 1711-ben rövid időre visszahívta, de csak azért, hogy ők hajtsák be a keresztények adóhátralékát (azaz mint adóbérlő- vagy ~végrehajtókat).

Az elűzöttek X. (Civakodó) Lajos (1314–1316) trónra lépése után visszatérhettek, de a király 1315. július 18-án kiadott rendelete csak a kereskedelmet és a kézműves foglalkozások művelését engedélyezte számukra, előírta a zsidójelet viselését, korábról fennálló követeléseik kétharmadát lefoglalta a kincstár számára, ügyleteiknél megtiltotta zálog és kamat követelését.

1322. V. / Hosszú Fülöp (1317–1322): az általa – kútmérgezés vádjá miatt – kiadott kiűzési rendeletet csak utóda, IV. (Szép) Károly (1322–1328) hajtotta végre.

1359. II. (Valois) (Jó) János (1350–1364) alatt a zsidók visszatérhettek.

1391. VI. (Valois) (Őrült) Károly (1380–1422, 1392-től gyámság alatt) újabb kiűzetést rendelt el.

1615. VI. Károly rendeletét több mint két évszázaddal később XIII. Lajos (1610–1643), amint elérte a nagykorúságot, megújította.

A kiűzetések következtében Franciaország bizonyos részein egészen 1789-ig nem éltek zsidók.

Franciaországi zsidók is részt vettek a francia balladakincs közvetítésében? Zsidók is hozzájárultak a régi magyar népballadák kialakulásához?

Bertrandon de la Brocquière (?–1459) lovag, III. (Jó) Fülöp burgundiai (Bourgogne) herceg (1419–1467) fő-konyhamestere, aki 1433-ban a Szentföldről jövet átutazott Magyarországon, azt írja Budáról: “Sok zsidót is lehet itt látni, ezek jól beszélnek franciául, sokan közülük azok közé tartoznak, akiket Franciaországból űztek ki.”ⁱⁱ Ez az utalás minden bizonnyal arra a kiűzetésre vonatkozik, amely VI. (Őrütl) Károly korában történt (1391), talán már az elűzöttek második nemzedékére.

A magyar népballada egyik régi szövegcsoportjának eredetét nagy arányú francia hatással magyarázza Vargyas Lajos, és a Zsigmond korában Franciaországból Magyarországra érkező telepésekkel hozza kapcsolatba.ⁱⁱⁱ A tétel vitatott, de Vargyas többek között Bertrandon de la Brocquière fent idézett adatára is hivatkozik.

ⁱ William C. Jordan, *The French Monarchy and the Jews: From Philip Augustus to the Last Capetians* (Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1989). – Esther Benbassa, *Geschichte der Juden in Frankreich* (Berlin – Wien: Philo, 2000).

ⁱⁱ *Le voyage d’Outremer*, magyarul: Szamota István, *Régi utazások Magyarországon és a Balkán-félszigeten, 1054–1717* (Budapest: Franklin-Társulat, 1891), pp. 48–99, no. IX, az idézet: p. 93; Marcinkó Ferenc, *Bertrandon de la Brocquière utazása Magyarországon át művelődéstörténelmi szempontból* (Művelődéstörténeti értekezések, 34) (Budapest: Löblovitz Zs., 1909); MZsO IX, p. 15 sk.; Trencsényi-Waldapfel Imre, *A régi Pest-Buda. Egykorú képek és leírások* (Officina Képeskönyvek, 1) (Budapest: Officina, 1937), pp. 5–6.

ⁱⁱⁱ Lásd “Kutatások a népballada középkori történetében, 1: Francia eredetű réteg balladáinkban“, *Ethnographia*, 71 (1960), pp. 163–276; uő, *Researches into the Medieval History of Folk Ballad* (Budapest: Akadémiai Kiadó, 1967); uő, *A magyar népballada és Európa* (Budapest: Zeneműkiadó, 1976), I, p. 64 skk.